

UIT DE NALATENSCHAP VAN BOELI VAN LEEUWEN

door Aart G. Broek

De literaire nalatenschap van mr. dr. Willem Cornelis Jacobus (Boeli) van Leeuwen (Curaçao, 1922 - 2007) werd in december 2013 ondergebracht bij het Letterkundig Museum in Den Haag. Hiertoe behoren versies van de drie romans die Van Leeuwen in de jaren zestig in Nederland publiceerde: *De rots der struikeling* (1960), *Een vreemdeling op aarde* (1962) en *De eerste Adam* (1966). In de opvolgende vijftien jaar vereisten zijn opgroeiende kinderen en zijn werk als Secretaris van het Eilandgebied Curaçao Van Leeuwens aandacht. Wél schreef hij nog enkele lange essays, die hij onderbracht in de weekendbijlage van het Antilliaanse dagblad *Amigoe*. Eenmaal ontdaan van de last van zijn baan, verraste Van Leeuwen zijn lezerspubliek met de romans *Schilden van leem* (1985) en *Het teken van Jona* (1988) en een bundel columns, *Geniale anarchie* (1990). Zijn essays werden gebundeld in *De ruïne van een kathedraal* (1996) en *De taal van de aarde* (1997).

Van Leeuwen koesterde de waardering die hem toeviel, werkte volop mee aan interviews en was altijd aanspreekbaar voor zijn lezers op het terras van het Avila Hotel in Willemstad, dat hij als zijn tweede thuis beschouwde. Zijn schrijverssucces was echter niet uitsluitend een genoegen, het wekte ook verwachtingen die zwaar op hem drukten. Toen hij de zeventig naderde voegde zich hierbij een zeker gevoel van ouderdom. 'Ik balanceer op dit ogenblik tussen het respect voor mijn talent en de verachting voor mijn aftakeling,' noteerde Van Leeuwen in een manuscript.

Het achterhoedegevecht ging hij aanvankelijk wel aan. Daarvan zijn enkele fragmenten bewaard gebleven; bijgaande tekst is er een. Van Leeuwen werkte er in 1991 aan, hierin geduldig ondersteund door Mieke Hoetjes, 'de dame die om 9 uur 's ochtends fris gebaad en bepoederd achter de machine zit' (zoals terug te vinden in dit fragment). De hoge verwachtingen en de aftakeling trachtte hij als het ware te bezweren door erover te schrijven. De nieuwe roman die hieruit voort had moeten komen, is echter onvoltooid gebleven. Het schrijven kwam in de loop van de jaren negentig tot stilstand.

Bijgaande tekst betreft een gedeelte van een omvangrijker typoscript dat de titel 'Aufforderung zum Tanz' draagt en dat als zodanig weer een onderdeel vormt van een groter, fragmentarisch, geheel. Spelling en enkele kleinigheden zijn bijgesteld; de noten zijn ter verduidelijking toegevoegd.

TERWIJL DE SCHADUWEN LANGER WORDEN

Boeli van Leeuwen

Waar ik ook opduik, mij wordt gevraagd of ik ergens mee bezig ben. Tin algu den tapara?¹ Wanneer verschijnt je volgende boek? Lieve God, zitten jullie nu echt achter de vervallen gevels van Willemstad en die zware dijken in het Noorden op een boek te wachten? Bedolven onder een lawine van kranten, tijdschriften, stripverhalen en keukenmeidenromans, overspoeld door het geblèr van de radio, vastgeklonken aan de beeldbuis, waarop fraaie dames en sprankelende heren infantiele vertoningen opdissen, zit u heus te springen om een boek?

Oud en vies, half opgegeten door de zon, maar zwierig, mind you, word ik genadeloos achtervolgd. Soms verlies ik mijn geduld: 'Fuck you,' zeg ik dan, 'Ik heb in de afgelopen zeven jaar drie boeken geschreven. Jij bent nu aan de beurt.' Maar het is niet anders: de glijbaan naar de seniliteit wordt door mijn lieve lezers ijverig ingesmeerd met de stroop van het leedvermaak en wie weet tikt de heer Alzheimer hem binnenkort zachtkens op de schouder, de arrogante klootzak.

's Ochtends ga ik koffie drinken bij Souza's supermarkt om gratis de ochtendbladen te lezen. Een hartverwarmende en verheffende bezigheid. Driehonderd kilo cocaïne geconfisceerd in IJmuiden. Het hoofd van een Arubaan is ergens in Nederland gevonden, zijn lichaam weliswaar ergens anders, maar wel netjes in mootjes gehakt. Ortega omhelst Chamorro. Gorbatsjov gaat naar de stembus. George Bush staat naast een piepkleine Japanner die hem rap iets in het Japans vertelt. Bush kijkt scheel naar de lucht en krabt stiekem aan zijn ballen. Hij staat tot aan zijn knieën in het bloed van Arabieren en Panamezen, maar het schijnt hem niet te deren. I'll show you who's a wimp. Van Basten heeft weer twee goals gemaakt. De knie van Ruud Gullit baart zorgen. Over een maand hebben we verkiezingen. Mijn dienstmeisje zegt dat ze een gerenommeerde boef haar stem zal geven, omdat hij nog nooit een kans heeft gehad. Dit is bij ons zoveel als een partijprogramma. Er is een nieuwe partij opgericht, die Anchluss zoekt bij Nederland: heim ins Reich.

Het carnaval is achter de rug. Twee maanden lang hebben we zitten plakken, verven, naaien en versieren om daarna de hele rotzooi weer aan de kant van de weg te laten liggen. Missverkiezingen en tumbafestivals zijn weer achter de rug. Als je het goed bekijkt, heeft niemand op Curaçao gewerkt

---

¹ Papiaments: Nog iets in het vat?

vanaf begin december toen een zwarte Sinterklaas en zijn blanke Pieten de Sint Annabaai binnenvoeren. Het volk ruilt, al hossend, droog brood in voor luisterrijke spelen.

Niemand begrijpt hoe die troep bij ons in elkaar zit. Volgens alle wetten van de economie had ons schip van staat allang op de klippen moeten lopen. Maar wij dobberen nog altijd vrolijk in onze potsierlijke boot op de Caribische golfjes.

In het Radulphus College aan de overkant van de weg gaat er een bel en even later komen jonge meisjes, schuw en rank als reeën, hun pastechi's halen. Ze gluren heimelijk vanonder lange wimpers naar de schrijver die ze op school moeten lezen, een oude sloddervos van een man, bezaaid met zonnevlekken, die achter de toonbank zijn krant zit te lezen. Hij ziet eruit als een gehavende baviaan, maar heeft, helaas, boeken geschreven die ze voor hun eindexamen moeten lezen. Je kan zelfs zakken als je zijn gezever niet tot genoeg van de leraar kan opkotsen. Jezus nog aan toe.

Nadat ik de moordpartijen en schandalen heb doorgenomen, eet ik een hardgekookt ei en overpeins de menselijke conditie. Soms verschijnt er boven mijn krant een gezicht, dat ik niet kan plaatsen. Ik zeg dan voorzichtig: 'Ik ben een goede vriend van je vader'. Ze lacht met pareltandjes en zegt: 'U bent een goede vriend van mijn grootvader. Hij heeft mij verteld dat u bij hem in de klas heeft gezeten op de Hendrikschool.' Melkwegstelsels liggen er tussen mij en dit kind. Ik woon in een ander universum. Maar ik raak niet uitgekeken op haar schoonheid. De fluwelen huid, lichtbruin en gaaf als een bloemblad, de ogen blank als vijvers onder zuivere wenkbrauwbogen. Zij is schoon als Tirza en lieflijk als Jeruzalem. Toch zijn deze volmaakte wezens totaal onzeker en in de war. Ze bijten op hun nagels, giechelen onophoudelijk achter de hand, slaan plotseling dubbel van het lachen, geven in koor een concert van hoge gillettjes, rukken en trekken aan elkaar en lopen plotseling in een draf weg, als een kudde die naderend onheil heeft geroken. Zij weten nog niet wie ze zijn en het kost mij moeite om te begrijpen dat ze binnenkort dikke huismoedertjes zullen zijn, die in gevlekte kamerjassen, met krulspelden in het haar, wijdbeens naar een telenovela zitten te kijken, terwijl hun mannen domino spelen in Campo Alegre. Voor de dames suikergoed en marsepein uit [Venezuela], voor de heren dominostenen en hoeren uit Port-au-Prince. Maar mijn dag wordt gemaakt door een sprietig blond meisje met een ingevallen borstkas en paarlemoeren ogen. Ze schuift een totaal ontredderd exemplaar van *Jona* over de toonbank en vraagt bedeesd om het aan Eva op te dragen. Of ze het mooi vond? Ze wordt vuurrood, maar knikt heftig van ja. Of ze zelf ook schrijft? Ik krijg een stralende glimlach. Ze grist plotseling het boek weg en holt, van achteren gezien een opgroeiende jongen, naar een auto waarin een sproetige man, nors, met zijn vingers op het stuurwiel zit te trommelen. Pa ziet niet veel in haar literaire aspiraties.

De Portugezen om mij heen zijn druk in de weer op hun stevige korte benen. Ze werken, en familie, vijftien uur per dag, opdat hun zonen straks, straalbezopen, in Porches en Corvettes naar Bándabou kunnen razen. Van literatuur hebben ze, God zij geprezen, geen verstand. Waar ze over

willen praten, is de politiek. Ze kunnen niet stemmen en scheppen er een sadistisch genoeg in de rotzooi naar mij terug te spelen.

Ze verdienen kapitalen en onze harde guldens stromen onafgebroken naar Madeira om daar belegd te worden in huizen en landbouwgronden. Zij zijn ginds de rijke emigranten van overzee en wanneer ze op vakantie komen in hun krappe, nieuwe pakken, de gele schoenen een maat te klein, loopt het hele dorp uit om zich te vergapen aan de miljonairs uit Curaçao. Portugezen, Arabieren, Chinezen, offshoremensen en medisch specialisten worden schatrijk bij ons. Want terwijl wij carnaval vieren, voorzien zij het eiland van goederen en diensten, van meloenen en bananen tot en met goochelende juridische constructies en chirurgische ingrepen. Ik zwijg van de Hindoes, deze meest uitgekookte sjacheraars ter wereld. Niemand, maar dan ook niemand is zo slim als een Hindoe. Met hem vergeleken zitten Joden en Arabieren met hun piemeltjes te spelen. En of ze nu rechtstreeks uit Calcutta komen, dan wel via Suriname: hun buitelingen op financieel gebied zijn adembenemend. Jongleurs van formaat zijn ze, die een onwaarschijnlijke hoeveelheid ballen in de lucht weten te houden. En wij ondergaan al deze bedrijvigheid met verbazing, want zelf besturen we het eiland gelijk debielen een snoepwinkeltje. Deskundigen uit Nederland die ons op gezette tijden komen adviseren en controleren, krabben zich hoofdschuddend achter het oor. Professoren staan perplex. Volgens alle regels van de kunst hadden wij allang naar de bliksem moeten gaan. Maar we dobberen nog altijd vrolijk rond op de diepblauwe zee. Aan boord is de chaos langzamerhand totaal: de kapitein is bezopen, de stuurman naait op het achterdek een dame uit Santo Domingo en de roerganger kotst over de reling in het water. Toch loopt het schip niet op de rotsen. Het lijkt of God zelf ons aan onzichtbare draden langs klippen en koraal telkens weer veilig de haven binnenloodt.

Alles goed en wel: maar ben je ergens mee bezig, tin algu den tapara? Je was zo aardig op dreef met je laatste boeken. Wie had dat gedacht, zo'n productiviteit, terwijl de schaduwen langer worden!

Laat ik er niet omheen draaien. Voor een schrijver is het reeds door hem geschapene koud vuur. Hij kan zich er niet aan warmen. Het herlezen van eigen werk vervult mij met weerszin: ik weet niet hoe die shit ontstaan is en ik wil er verder ook niets mee te maken hebben. Schrijven is geen substituut voor het leven dat in zijn volle pracht geopenbaard wordt in jonge mensen. Het is waar dat de macht van de geest een zeker respect afdwingt en respect is altijd gebaseerd op angst. Een oude man die geen vrees inboezemt, is als een afgedankt paard. Hij staat op stal te suffen met een doorgezakte ruggengraat en reumatische gewrichten en wacht gelaten op de tocht naar de lijmfabriek of gehaktmolen. Het eens zo fiere paard is nu kattenvoer. Lintjes en plakaten, huldigheden en eerbewijzen zijn verwelkende bloemen, bestemd voor het graf. Zodra men iets om je nek hangt, je prijzend toespreekt of op een banket onthaalt, ben je gereed voor de sloop.

Commissariaten, commissies en commandeursversierselen, laat je deze niet toedenken. Seniel of medeplichtig: Tertium non datur. Ik heb problemen om mijn succes de baas te blijven. De angst om te mislukken jegens het reeds gepresterde is een wurgende greep om mijn keel. Ik moet al die nepguirlandes van mijn lichaam rukken en op de brandstapel gooien en daarna onder de douche gaan staan om, gereinigd, in een schone pyjamabroek tussen mijn honden in de tuin te gaan zitten. En onder die grote flamboyant, het fluwelen oor van een hond in mijn hand, weet ik heel zeker dat wie op inspiratie gaat zitten wachten nooit een boek zal schrijven.

De tijden dat de muze met succes ingeschakeld kon worden, zijn voorbij. Andra moi ennepe, Mousa, maar er is geen muze meer die je over de man vertelt. Je kan niet meer halverwege het verhaal uitroepen: 'Help mij, o Muze, want ik zit vast.' Voordat gedachten tot kristal schieten onder het bewustzijnsoppervlak, vegeteer je in een ondraaglijke verveling. Het begin van een boek bevat manden vol dooie vissen. Soms doe je ze in de vriezer, maar als je ze de volgende dag eruit haalt, zit je nog steeds met die bevroren kadavers. Je kan ze ook in de vuilnisbak flikkeren, maar dat doe je niet, want je weet niet of een van die vissen misschien toch nog tot leven komt.

Hemingway zei eens, toen hem werd gevraagd hoe men tot schrijven komt: 'You start somewhere and make it up as you go along.' Zo is het. Het ongeluk wil dat ik altijd een afkeer heb gehad van potlood en papier, ofschoon ik drommels goed weet dat de weg van hand naar hoofd de kortste is. Ik heb lichamelijke arbeid altijd gehaat en schrijven is zwaar lichamenlijk werk. De regelmaat, het begin van de onvermijdelijke discipline, wordt niet door een potlood afgedwongen, maar door de dame die om 9 uur 's ochtends fris gebaad en bepoederd achter de machine zit. Deze computermuze voelt zich altijd enigszins aansprakelijk als het niet goed gaat en dat het niet goed gaat kan ze makkelijk afleiden uit de mistroostigheid van de schrijver. Ze schenkt dan nog een kop koffie en handhaaft een luchtige toon.

Ik zal open kaart met u spelen: ik heb rechten gestudeerd om met dit vak mijn brood te verdienen. De boeken zijn later verschenen om mij onbegrijpelijke redenen. Ik was als jurist druk doende een carrièrelijn uit te stippelen, toen ik plotseling een boek uitkotste. Het is bekroond, in het Spaans vertaald en wordt na 30 jaar nog steeds gelezen.² Ik héb niet geschreven, ik bén geschreven.

Wanneer ik nu, contre coeur, blader in dit boek dan heb ik het gevoel dat het door iemand anders is geschreven. Ik voel me misbruikt door een macht die ik niet ken. Er is, goed beschouwd, geen enkele reden om te schrijven. Het is rotwerk en ik heb het altijd onder protest gedaan. Ik kan alleen maar zeggen dat niet-schrijven erger is dan schrijven. Maar op een bepaald moment ben je even hulpeloos als een zwangere vrouw: de baby groeit in het verborgene van haar schoot. Het kan een jongen of een meisje worden, lelijk of mooi en, God behoede, zelfs mismaakt: zij is niets meer dan

---

² *De rots der struikeling* werd in 1959 door Boekhandel Salas op Curaçao gepubliceerd, waarna het, in 1960, in Amsterdam bij P.N. van Kampen & Zn. uitkwam. De Spaanse vertaling, *La piedra de tropiezo*, verscheen in 1964.

een receptaculum, a breeding ground. Een zwangere vrouw heeft ook dat hulpeloze: ze kan niet begrijpen dat een toevallige naaipartij (en iedere naaipartij is toevallig, al dan niet bezegeld door ambtenaar en pastoor) tot gevolg heeft het ontstaan van leven en die steeds groter wordende buik. Deze buik draagt de vrouw achter zich aan, haar armen en benen bewegen om die buik. De hele vrouw is een aanhangsel van iets anders. Zij is volstrekt machteloos, een gevangene van het wezen dat in haar groeit, op haar parasiteert en haar dwingt te dragen. Vreemd dat wij alleen van dieren zeggen dat zij drachtig zijn, want zwangerschap is boven alles een dracht.

Nu is een lezer niet geïnteresseerd in gemijmer of geouwehoer. Hij baalt van filosofische beschouwingen. Hij wil de rauwe realiteit van een verhaal. Laat anderen aan die verhalen theorieën en redeneringen hangen als versieringen van een kerstboom. Je hebt mensen die daarvoor zorgen, die daarvan leven, die er beroepsmatig meningen op na moeten houden om interpretaties ten beste te geven. Ze weten achteraf precies wat je hebt bedoeld, ze toveren diepzinnigheden uit een hoge hoed waar je in de verste verte nooit aan gedacht hebt. Ze delen je in bij groepen, stromingen en sekten. Vroeger was ik een existentialist, nu ben ik een magisch realist. Vroeger was ik beïnvloed door Kierkegaard en Kafka, nu plotseling door Gabriel García Márquez. Kortom, je hoeft niet te schrijven over deze shit, anderen doen het wel om den brode. Wij schrijvers houden een reusachtig apparaat in stand: uitgevers, drukkers, papierfabrikanten, inktproducenten, critici, krantenschrijvers, boekhandelaars. Kijk eens wie daar allemaal aan je locomotief hangen! En als wat je neerlegt goed is, werkelijk goed is, dan blijft het langer bestaan dan het Colosseum of de piramiden van Egypte. Not marble, nor the gilded monuments of princes, shall outlive this powerful rhyme. Shakespeare heeft gelijk: alles vergaat, behalve het woord. Het woord is onverwoestbaar. Het verhaal is eeuwig.

En we vertellen steeds hetzelfde verhaal, dat, in zijn oervorm, in Genesis 2 en 3 te vinden is. Originaliteit is, au fond, niets anders dan gebrek aan talent. Niemand zou ooit van Jezus hebben gehoord als Hij iets anders zou zijn geweest dan een verhaal. Men kan niet sterven voor de filosofie van Plato of Kant, maar duizenden mensen zijn bereid geweest te sterven voor het verhaal van de evangelisten over een man die zelf maar een keer iets geschreven heeft, maar dan in het zand. Wanneer ik niet kan slapen probeer ik te raden wat hij daar neergeschreven heeft om het onmiddellijk daarna door de wind weer mee te laten nemen.

Mijn leven is samengevat in wat ik tot nu toe geschreven heb. U kunt mij op de voet volgen. In wezen heb ik maar één boek geschreven, in verschillende afleveringen. Sommige schrijvers gaan, oud geworden, dan uit hun eigen boeken stelen om een taart op tafel te zetten die smaakt naar oud deeg en ingedroogde rozijnen. En ik moet bekennen: de verleiding is groot. En in dit stadium missschien zelfs onvermijdelijk. Anderen schrijven een autobiografie. Die bekentenissen lijken allemaal op elkaar: het conflict vader-moeder-kind, de eenzaamheid op school, de wankele puberteit, de

stormen van de eerste liefde: het is ontvullend om te constateren dat er in feite geen verschil is tussen de ene mens en de andere. Er is alleen verschil tussen hun boeken. Winston Churchill, Graham Greene en Somerset Maugham zijn interchangeable. De gulden uitzondering op deze regel: de Confessiones van Augustinus. We horen niets over Jezus voor Zijn dertigste. Hij verschijnt plotseling, zonder een verleden, in de antieke wereld. De verhalen rond Zijn geboorte en jeugd zijn om theologische redenen later in elkaar geflanst, daarom is Hij altijd nu, nooit toen.

Teruggaan naar de jeugd betekent dat het nú niets meer te bieden heeft. What is happening now? Niet alleen in de wereld om mij heen, maar in mijzelf, daar gaat het om. Zijn de verbindingen in mijn hoofd nog in staat om informatie in symbolische beelden om te zetten, zodat ik de lezer iets kan onthullen dat in het verborgene in hem leeft? Kan ik hem in de wijsheid laten delen?

Helaas zijn oude mensen niet wijs. Deze kwaliteit is aan kinderen voorbehouden. Oude mensen zijn bang. Hoe minder je te verliezen hebt, dat laatste restje leven, des te banger je bent om het te verliezen. Een zeventigjarige soldaat is niets waard. De kogel is sowieso voor hem bestemd. Achttienjarige jongens, in het besef onsterfelijk te zijn, razen rond in jachtvliegtuigen en duiken in een stalen kokor onder het ijs.

Mijn Canadese zwager, op vroege leeftijd aan een hartaanval overleden, is in de Tweede Wereldoorlog herhaaldelijk onderscheiden wegens moed. Ik vroeg hem eens: 'Wat is moed?' Hij zei laconiek: 'Courage is nothing but a lack of imagination.' Als dat waar is, heb ik a lot of imagination. Ik ben bang voor liften, vliegtuigen, boten, menigten, gestoorde mensen, vrouwen en visgraten. Iedere keer wanneer ik vis eet, beleef ik een verstikkingsdood. Maar ik heb mijn eigen moed: ik durf te schrijven wat een ander als pijnlijk zou ervaren. Toch benijd ik mensen die fysiek moedig zijn, want zij sterven maar een keer. Toen Charlie Chaplin in de film Limelight van het toneel achteroverdonderde in een Turkse trom en zijn rug brak, zei hij: 'I think I'm dying, but I'm not sure, I have died so many times.'